

Entrevista de ficció feta a l'escriptor Andreu Sotorra sobre la seva novel·la 'Els silencis de la Boca de la Mina'. La signa Laura Dafos, la jove advocada que rep l'encàrrec de defensar l'expedient de Pere Gabriel, el protagonista de la novel·la, davant l'Audiència que jutja els casos de repressió de la Guerra Civil.



Foto: MIQUEL ANGLARILL
Andreu Sotorra, novel·lista i crític literari,
situa el seu nou llibre a la Guerra Civil

ANDREU SOTORRA: "Des de molt petit vaig tenir consciència de vençut"

¿Com neix la novel·la 'Els silencis de la Boca de la Mina'?

Aquesta és, segurament, la novel·la que he portat més temps a dins i que al final ha acabat esclatant. Tot comença perquè fa uns vint anys, a finals dels vuitanta, quan el meu pare va entrar a la jubilació, es va entretenir posant per escrit una sèrie d'anotacions, de petites memòries, sobre la seva infantesa i adolescència, que coincideix en una etapa que va del 1927 al 1940. Uns temps complicats, de pobresa, de fam, de guerra i de pèrdua de la infància per a tanta gent de la seva generació. En aquestes anotacions, que em va donar fa vint anys, un cop llegides, hi vaig trobar petites històries que se m'havien explicat de petit, d'aquelles històries explicades a taula, en veu baixa com si tinguessis por que encara et sentissin, com si parlar del temps de la guerra estigués realment prohibit. Mentre ets un infant, aquestes històries semblen fotogrames d'una pel·lícula, un fet llunyà, una aventura. És a manera que et fas gran que t'adones que protegir-se d'un bombardeig o córrer darrera d'un hidroavió que et metralla no és precisament una pel·lícula. Aquells escrits del meu pare van quedar aparcats, hi passava els ulls de tant en tant, semblava que m'empenyessin a fer-ne alguna cosa, que no acabava de sortir, potser perquè no era el moment o perquè encara no havia passat el temps suficient per fer-ho. Fins ara.

¿Per algun motiu concret ha passat tot aquest temps?

Sí. Entre les explicacions dels escrits del meu pare, hi havia una anècdota que mai no havia acabat d'aclarir i que sempre m'havia intrigat. ¿Per què el meu

pare, aleshores un adolescent a punt de fer els disset anys, que havia treballat de cambrer des de més jove, durant la guerra, va haver de passar per la depuració? El tràmit de la "depuració" va ser una mena de revàlida dels vencedors per poder continuar treballant. Ja sabíem que, en acabar la Guerra Civil, els vencedors franquistes havien obligat a fer-hi passar certs col·lectius com els funcionaris, els advocats, els metges, els arquitectes, els periodistes, els mestres, els professors universitaris... Uns s'hi van presentar. Uns altres ja havien marxat a l'exili. Molts van decidir ni provar sort. A uns els admetien i a d'altres els desplaçaven dels seus llocs de treball o fins i tot els exiliaven a uns quilòmetres de la seva residència. També sabíem que hi havien hagut de passar els esportistes, sobretot els boxejadors perquè alguns d'ells havien estat escortes o guardaespalles de càrrecs del govern republicà. Però el que no sabíem és que fins i tot van incloure en el tràmit obligatori de la depuració els cambrers! Sorprenentment, vaig descobrir fa poc, doncs, que el gremi dels cambrers havia hagut de passar també la depuració dels feixistes. ¿Per què? ¿Temien potser que els enverinessin? El cas és que els patrons o els propietaris dels cafès i restaurants es van veure obligats a donar una llista amb la plantilla que tenien treballant i, aquests, si volien treballar, necessitaven el permís que els concedien un cop passada la depuració, un interrogatori malintencionat encara sota la por de la guerra que era fresca. Vet aquí, doncs, com el meu pare, el 1939, aleshores un adolescent a punt de fer els disset anys, es trobava havent de justificar la seva condició de treballador i havia de passar pel risc d'una sentència de revenja feta per uns personatges sinistres que havien acabat d'envair la ciutat.

Un dels silencis de la gent més anònima que pateix una guerra...

Sí, d'aquella gent que no es parla mai quan s'intenta fer memòria perquè la història l'escriuen, primer, els vencedors, i passat el temps, només aquells que tenen l'oportunitat d'explicar-la. Persones com el meu pare no es trobaven ni en un grup ni en l'altre. Només així s'entén el silenci de tants anys.

A la trama de la novel·la, no, però a les Notes d'Autor de l'epíleg fas referència a un metge comandant que era cap dels serveis psicològics franquistes...

I aquí és on introdueixo l'especulació literària d'"Els silencis de la Boca de la Mina". Al voltant de tot el que t'explicava del meu pare encara adolescent, també em va interessar la trajectòria d'aquest metge franquista, comandant i cap dels Serveis Psiquiàtrics Franquistes i cap dels Serveis Psicològics dels Camps de Concentració feixistes. Se'l coneix per Antonio Vallejo-Nájera. I només fa poc se n'ha començat a parlar obertament. Aquest personatge s'havia format als anys trenta a Berlín, en l'etapa prenazi. Era partidari de la puresa de la raça i en conseqüència de l'esterilització dels disminuïts psíquics o físics, i també dels seus descendents, per prevenir la continuïtat de fills de malalts mentals, o altres malalties. Aquesta era una qüestió que en aquella època, als anys trenta, estava en ple debat, sobretot entre psiquiatres suïssos i nord-americans. Esterilitzar per evitar la propagació d'una raça tarada. Però els nazis, i el comandant Vallejo-Nájera també, anaven més enllà. En el col·lectiu a esterilitzar hi inclouen —hi ha escrits del mateix Vallejo Nájera dels anys trenta en aquest sentit—, els comunistes, marxistes, rojos, republicans i gent considerada de mala llavor pels feixistes. Tots ells i la seva descendència

havien de ser eliminats. I l'esterilització era un mètode infal·lible. És així, com el 1938, en plena Guerra Civil, el comandant Vallejo-Nájera rep una autorització escrita del dictador Francisco Franco per tal que faci els experiments que cregui convenients amb els presos i preses republicans i rojos. Un document ho testimonia. Però els historiadors s'aturen aquí, fins ara. Jo m'arrisco a fer-ne l'especulació literària que hi ha a la novel·la i ho poso a la pràctica.

¿Ho arribarem a saber mai de veritat què va passar?

Dubto, esclar, que ho arribem a saber mai. ¿Quins experiments es van fer i on i amb qui? Cal tenir en compte que aquesta investigació, considerada científica, va ser també revisada per membres de la Gestapo, al principi, i que s'ha demostrat que la Guerra Civil va ser un camp de proves del que després passaria a la Segona Guerra Mundial i el que passaria en molts dels camps d'extermini nazis. Doncs, fins a finals dels anys setanta no es va saber, per alguns testimonis, que en camps de diversos països europeus com Àustria, Suècia i Dinamarca, entre altres, els nazis havien practicat l'esterilització a fills de malalts o malaltes mentals, a fills de disminuïts psíquics, a fills de persones que els nazis van considerar no aptes per a la reproducció d'una raça neta i pura. El cas és que, els nazis van ser uns criminals molt polits que ho deixaven tot documentat i escrit. I no van tenir gaire temps de fer desaparèixer testimonis escrits que els comprometien quan van entrar els aliats. Els van agafar pràcticament amb els papers al ventre. En canvi, els franquistes van ser un criminals més barroers, segurament que no tan metòdics, també més desconfiats, i amb l'avantatge de disposar de quaranta anys llargs per esborrar o fer desaparèixer tot allò que els podia comprometre.

¿Aleshores, et bases en el document del dictador Franco que dona via lliure als experiments amb presos i amb la descoberta en algun lloc d'Europa que els nazis havien practicat, entre altres atrocitats prou conegudes, l'esterilització?

Bé, tot això sobre la taula és el que confegeix la novel·la 'Els silencis de la Boca de la Mina'. Una part central, amb un personatge infant i adolescent del qual tinc una base històrica i personal per fer-ne literatura, una documentació històrica amb el cas del comandant Vallejo Nájera i una referència evident per relacionar-ho tot, el meu pare cambrer encara adolescent, la depuració que pateix, fill a més d'una mare que, a causa de la mort d'una filla, cau en malaltia mental crònica i és ingressada durant la infància del meu pare a l'Institut Pere Mata de Reus. A més, tinc l'avantatge que el paisatge de l'època que reflecteixo a la novel·la encara és un paisatge que conec perquè entre els anys trenta i els anys inicials dels seixanta, el paisatge és gairebé el mateix: la ciutat no ha patit canvis urbanístics, les platges són verges, sense turisme, les masies i els conreus encara es mantenen, a pesar del procés irreversible de la migració interior, l'absència d'indústria... Aquest és el paisatge de la meua infància i el paisatge que puc utilitzar fent una fusió entre el protagonista (Pere Gabriel) i jo mateix. I jugant amb els silencis d'un temps i un lloc emblemàtics de la ciutat de naixença: Reus, com a ciutat, i la Boca de la Mina, que és un espai mític, molt proper a l'Institut Pere Mata, i que té un passeig que també jo, en la meua infància, feia sovint per anar a visitar la meua àvia, com el meu pare encara infant i ja adolescent devia fer als anys trenta per visitar-hi la seva mare.

Ara s'hi fan visites turístiques per conèixer els pavellons modernistes de Domènech i Montaner...

I tant! I tothom qui vol, els joves que estudien a prop, hi poden entrar i alternar una estona amb els malalts. Les "visites turístiques" que jo hi feia eren visites per anar a veure la meua àvia. Tinc la imatge del centre com un lloc a la vegada misteriós i atractiu. Com si amagués alguna cosa darrere de la seva arquitectura modernista. I allò que segurament els pedagogs d'avui desaconsellarien del tot, que una criatura de sis, set, vuit, deu, dotze anys, visités la seva àvia en un "manicomi", per mi va ser una oportunitat de topar amb la realitat de la vida molt d'hora. No me n'he penedit mai. Com tampoc no m'he penedit mai de venir del món obrer i venir d'un passat humil, que ha patit gana, que ha patit repressió, que ha hagut de renunciar a tantes coses. Si véns d'un món així, la vida que et toca viure es veu per sempre més molt diferent de si véns d'una situació on ho hi falta mai res.

¿L'hauries pogut escriure aquesta novel·la fa vint anys, quan el teu pare et dona les seves anotacions d'infància?

Em sembla que no. Per això es resistia. Potser per això ha estat tant de temps a dins. Aleshores el meu pare encara estava en plena forma. Encara es continuava parlant de la infantesa i de la guerra com si fos ahir mateix. I no sempre és fàcil tractar qüestions molt personals com el cas de l'àvia que va fer vida i va morir ja gran a l'Institut Pere Mata. Ara que el meu pare ha estat un dels primers trenta mil candidats a la Llei de la Dependència, lamentablement, perquè ha perdut la mobilitat i la parla, el que faig en certa manera, també és donar-li la veu que ja no té i que un dia va deixar en les seves notes. *[El seu pare va morir el 6 de maig del 2009, als 87 anys, un any després d'aquesta entrevista de ficció].*

¿I Orlanda? ¿Per què un nom de ciutat literari?

És un altre protagonista a la novel·la. De fet, ja l'he utilitzat en alguna altra novel·la anterior, però aquí pren, per primera vegada, un relleu especial. Un lector que sigui de Reus, que hi tingui família de temps, descobrirà de seguida que es tracta de Reus. A més, hi ha algunes referències i alguns topònims que ho delaten. L'experiència m'ha ensenyat, anant a fer col·loquis amb lectors de centres escolars o instituts, que si no els defineixes clarament un lloc determinat, ells tenen la possibilitat de relacionar el que passa a la trama amb l'indret que els és més pròxim. Parlar de Barcelona, de París, de Londres, és més senzill perquè qui més qui menys hi ha fet una visita o n'ha vist imatges cada dia per la televisió. Però això no passa amb ciutats més mitjanes. Afortunadament vivim en una conurbació mediterrània que té la muntanya a mitja hora i el mar a deu minuts, en gairebé tots els casos. I aquesta relació de plana-muntanya, tan tradicional d'altra banda en la literatura catalana, a mi em representa un recurs excel·lent per fer-hi moure els meus personatges o les accions de les meves trames novel·lesques.

¿I d'on ve Orlanda?

D'una anècdota popular. Al segle XVIII, a Reus, es vivia una època de gran prosperitat econòmica. Cap a la segona meitat de segle, les destil·leries eren el futur i la riquesa. A Reus, a Orlanda vaja, hi havia consolats dels EUA, d'Anglaterra, de França, de Dinamarca, de Portugal... Hi havia també duana

d'embarcament. A Reus es marcava el preu del mercat de l'aiguardent de tot Europa. D'aquí ve precisament la dita tan coneguda de "Reus, París i Londres", com tanta gent ja sap. Al port de Salou, tan a prop de Reus, arribaven els vaixells amb productes i mercaderies de fora i carregaven aiguardent. Fins i tot es volia fer un canal navegable entre Reus i Salou aleshores. Només es va fer l'obertura que després, més endavant, va servir perquè, en el sot, hi passés el carrilet, un trenet de via estreta dels que van fer furor més endavant fins a entrants dels seixanta. La por dels representants del port de Tarragona de perdre el monopoli si hi havia un canal i un port a Salou i, més tard, la hipoteca de la Guerra del Francès ho va avortar. El cas és que el vi era molt difícil transportar-lo segons fins a on perquè la llarga travessia acabava fent-lo malbé. Per tant, la destil·lació i l'aiguardent ho solucionaven. Però els mètodes de destil·lació aleshores eren bastant primaris encara i calien diferents processos d'escalfament. Finalment, es feien una sèrie de proves per comprovar que estava al seu punt. Una d'aquestes proves era la que s'anomenava "Prova d'Holanda", perquè els holandesos van ser els primers a patentar-la. Consistia a omplir amb l'aiguardent un flascó mig buit i segons com de ràpid pujaven les bombolles i la seva persistència, se sabia si l'aiguardent estava al seu punt. La prova d'Holanda es va popularitzar i la gent del carrer de seguida li va treure un nom.... Holanda, Holanda, Holarda... Orlanda. I aquest és el nom que agafo per anomenar la ciutat.

Si fóssim al cinema, o al teatre, diríem que, a mi, em fas fer un paper secundari, sóc una jove advocada de ficció sense feina fixa que defenso el cas del protagonista per restituir la seva situació de repressió, a causa de l'esterilització que se li practica per part dels vencedors per ser fill de pare republicà mort al front i de mare ingressada en un psiquiàtric. ¿Per què et decideixes a fer-me entrar en la trama?

Volia relacionar els fets de la novel·la que se situen entre els anys 1927 i 1939 amb l'esclat actual de necessitat de recuperar la memòria. El fet que hi entris tu, a qui anomeno Laura Dafos, una advocada jove que representa la generació dels que són els néts dels nens de la guerra, fa que lligui amb aquest esperit actual. I, a més, la teva funció en la novel·la em serveix de pont entre l'autor i el protagonista. Fas de veu d'apuntador, com si diguéssim, i el petit Pere Gabriel explica la seva història a través del que l'autor li dicta des de l'altra banda del teló, però tu hi ets entremig. ¿T'has fixat que al final de la novel·la es parla d'un teló quan diu: "I els silencis de la Boca de la Mina es van estendre lentament en la penombra del passeig. I finalment van tocar de puntetes a terra com si hagués caigut un teló."?

Em sembla que cau un teló, però se n'aixeca un altre. Perquè el fet que la part central de la novel·la estigui basada en fets reals i molt lligats a la teva biografia, crea una certa curiositat per saber-ne més...

Potser aquesta és una petita trampa que em permeto. ¿Què vols saber?

¿La família que retrates a la novel·la és real en tot el que hi dius?

Tu que ets una advocada, ni que siguis de ficció, ja saps que la literatura acostuma a ser una gran mentida. L'especulació literària que faig també es pren les seves llicències en alguns aspectes familiars. Per fer una novel·la, cal que els personatges siguin creïbles i que el que hi passa tingui un to, diguem-

ne, cinematogràfic. Per tant, segueixo fidelment una trama marcada per les anotacions del meu pare, però hi poso la meva aportació literària, fusiono records i personatges, n'elimino d'altres, però sempre em mantinc en la veracitat dels fets més importants. Vinc d'una família sense significació política, com tanta altra gent. Gent del poble. Víctimes de la guerra i la pobresa del moment. Això, quan ho coneixes i no t'ho amaguen, dóna consciència de vençut des de molt petit. I dóna també consciència que malgrat la falta de significació política activa, s'és i s'està en un costat que ha viscut condemnat al silenci durant molt anys.

¿Vols dir que la meva generació està preparada ara per entendre el que va passar, sense caure en judicis falsos ni d'un costat ni de l'altre?

Ara es pot entendre el que va passar, millor que fa vint o trenta anys. Perquè ara vivim l'onada de la nova immigració, la pobresa, la supervivència, el treball infantil, l'explotació, els nens de carrer... tot és més pròxim. A partir, sobretot, del 1989, amb la caiguda del Mur de Berlín, i de seguida amb la desfeta de l'antiga Iugoslàvia, amb la guerra de Bòsnia i el conflicte dels Balcans, que ens són més propers que els genocidis africans, per exemple. Quan ens van arribar les imatges del genocidi que passava a Bòsnia, sense que la comunitat internacional hi fes res, ens va caure el vel que teniem als ulls i crec que vam despertar. Allò que vèiem per la televisió era allò que poc o molt ens havien explicat. Allò era com el que havien viscut els nostres pares, els vostres avis. Ens vam desvetllar i vam començar a prendre consciència del que ara encara passa en molts llocs del món, i del que va passar aquí. Em sembla que vivim, doncs, un moment clau per no fer marxa enrere. Es bo no oblidar i és bo fer memòria per entendre també el present i potser per encarar el futur d'una altra manera.

¿Fas una novel·la per a tots els públics?

Crec que amb 'Els silencis de la Boca de la Mina' faig una novel·la per a adults que també poden llegir els adolescents, amb un llenguatge i un estil que crec que ells entendran molt bé per la meua llarga trajectòria de novel·les publicades per a aquest sector de lectors. I també em sembla que faig una novel·la amb vocació europea. ¿T'has fixat que l'obren dues citacions de dos personatges europeus? Són dos personatges nascuts a l'època de la novel·la. Una és de l'escriptor Günter Grass, que és nascut el 1927, i una altra és del director de cinema Ken Loach, que és nascut el 1936. Els trio per això, i també pel que diuen i perquè els dos estan immersos en un remolí de polèmiques. Günter Grass des que ha fet públic que va pertànyer a les SS dels nazis, i Ken Loach perquè sovint les seves pel·lícules són acusades de pamfletàries per segons quins sectors. M'agraden aquestes dues remogudes de consciència. Les seves són citacions que no estan escrites per ells, sinó que són declaracions fetes per ells. Les dues, del 1996. La de Günter Grass, en un congrés internacional d'escriptors a Berlín, i la de Ken Loach, quan rep la Palma d'Or de Cannes per la pel·lícula sobre l'esclat irlandès, 'El viento que agita la cebada' ('The wind that shakes the barley'). A més, es parla del nazisme, es parla de la relació amb altres conflictes europeus dels últims cinquanta anys i es relaciona la situació de les víctimes de la guerra civil, totes, en una franja europea, fins i tot internacional, si vols. I per tancar del tot el cercle, la coberta fotogràfica del llibre és d'un fotoperiodista anglès, Howard Davies, que ha seguit els conflictes

dels últims anys a centreeuropa, el més recent els de Kosovo. Crec que la foto del personatge, aquest infant amb mirada, no trista, més aviat escèptica, buscant una resposta, agafat al filferro empuat, retrata molt bé l'esperit de Pere Gabriel, el personatge protagonista d'"Els silencis de la Boca de la Mina".

Abans que torni a les pàgines del llibre on m'has destinat, voldria parlar d'algunes de les coses que li passen a Pere Gabriel. Per exemple, quan la seva mare el porta a l'asil d'infants... ¿va existir de debò aquest asil?

Oh i tant! Ja t'he dit abans que tot el que s'explica a la novel·la té una referència amb la realitat i amb la vida del meu pare infant i adolescent. Només hi ha la pinzellada literària que fa falta per donar-li la forma. A més, anys després, els infants de l'asil, quan jo era petit, als anys cinquanta, eren un grup de nois i noies que només veïem de tant en tant, en una sortida de carrer, acompanyats de les monges, amb aquells barrets d'ales amplíssims, i una vegada a l'any quan els pujaven a la balconada de la plaça, a l'Ajuntament o al Círcol, el Cercle dels Senyors, perquè tinguessin un lloc privilegiat per veure passar la calvacada dels Reis Mags i rebre uns regals especials. Aquell dia devia ser per a ells el més feliç de la seva vida. Nosaltres, a collibè dels pares, que ja vivíem la calma tensa de la postguerra, des de baix al carrer, no teníem aquell privilegi. Qui sap si en el nostre interior, no desitjàvem ser, ni que fos només per un dia, un infant de l'asil per poder tenir els tres Mags a tocar de la balconada.

¿l el paper del personatge que representa que seria el teu avi, l'etapa de pistoler a sou dels anys vint, molt abans de la Guerra Civil, és també real?

Aquí hi ha una bona part de manipulació literària. Per exemple, el meu pare tenia una germà gran, i a la novel·la no surt perquè vaig optar per jugar només amb els personatges imprescindibles. El paper de l'avi és un paper que representa una generació d'un sector de gent obrera que va haver de sobreviure com va poder als anys vint i que arriba a la guerra on molts hi perden la vida. Aquí, la ficció passa per davant de la realitat. Però ja saps que diuen que a vegades la ficció la supera, la realitat. Però molta gent et podria dir que a la seva família hi va haver un avi així. Potser per a molts d'ells ha estat un secret de tota la vida.

A alguns lectors joves d'avui els costarà creure que un nen de set o vuit anys es posi a treballar de venedor de diaris i després d'aprenent en una barberia.. Però això ja sé que sí que és veritat...

No t'ho creguis que els costarà entendre-ho. Ja dèiem abans que els joves d'avui en dia tenen companys que han patit explotació laboral als seus països, que vénen fugint d'una guerra, que han patit o saben que els seus familiars pateixen gana... Sovint m'he trobat en col·loquis amb nois i noies sobre aquests temes i els que ho han viscut en la pròpia pell en tenen una visió molt diferent dels que no en saben res. La novel·la mostra també que quan avui ens parlen d'explotació infantil, aquí no estàvem tan diferent d'ells fa només setanta anys. Sí, ja sé que tu has estudiat d'advocada i encara no tens feina fixa, però això és una altra cosa. Hi ha molta gent de la meva generació que als catorze anys ja treballava... Bé, jo mateix per exemple, vaig començar a aquesta edat... Però això és tota una altra història!

Quan fas referència a algun passatge històric, sembla que hi passis per damunt. Per exemple, em sembla que t'interessa més remarcar que la gent del poble, els homes en aquest cas, eren més feliços al cafè-concert, al cabaret, que no pas amb les intrínquils de la política i la taverna, una mica com si, el que passava a fora els rellisqués una mica...

És allò que et deia de l'escepticisme del noi de la fotografia de coberta del fotoperiodista Howard Davies. Només faig referència als episodis històrics imprescindibles, amb una pessigada breu. Les vagues obreres, la proclamació de la República, l'esclat de la revolta militar i la guerra civil... És una novel·la que parla de les circumstàncies d'un nen i adolescent en temps molt remoguts, per això deixo la història per als historiadors. A vegades, la història també la podem interpretar a través dels ulls d'un testimoni com el de Pere Gabriel, que encara viu en una certa innocència i no sap ben bé què li passa i què passa al seu voltant, que descobreix l'amor, que perd el pare a la guerra i que té la mare internada en un manicomi arran de la mort d'una germaneta petita... Tot això no s'assimila tan fàcilment i Pere Gabriel s'ha de fer gran abans d'hora.

Malgrat que sembla que tingui més protagonisme la guerra civil, perquè ho canvia tot, en realitat no parles només d'aquest període. Però sí que alguns moments de la història de Pere Gabriel tenen un pes important en la seva maduresa enmig de la guerra...

Del tot. Una guerra capgira tots els esquemes. Perdre-ho tot fa veure el món d'un altre color. Conviure amb la gana, la por i la mort al teu voltant no et deixa desenvolupar com a persona. Els anomenats "nens de la guerra" van viure tot això i molt més. Esborrona sentir segons quins testimonis ara que tenen més de vuitanta anys o que arriben als noranta. I esborrona veure amb quina serenitat en parlen. Sense odi. Sense ànim de revenja. Com si ho visquessin aleshores mateix. Com si hagués estat inevitable. Ha hagut de passar molt de temps perquè jo entengués què volia dir sentir-te perseguit per un hidroavió que et metralla anant per la carretera, o quedar-te arraulit en un racó de columna d'església mentre a fora cauen bombes, o fugir fins a un refugi antiaeri i escapar-te de la mort per pèls perquè t'has deixat un paper a casa que és essencial per circular, o veure a pocs metres com afusellen un militar dels revoltats amb l'aixecament del 18 de juliol, o saber que el farmacèutic o el capellà del barri han estat detinguts i portats a la carretera i que han estat afusellats sense ni saber per què. Quan vaig prendre consciència que els meus pares havien viscut tot això quan tenien l'edat de jugar al carrer, de fer-se grans, d'enamorar-se mitja dotzena de vegades, de tenir una bona escola en lloc d'haver-hi de renunciar, vaig entendre que hi ha silencis que s'arrossegueu tota la vida però que un dia acaben esclatant com ha passat amb 'Els silencis de la Boca de la Mina'.

(Entrevista feta per Laura Dafos, advocada de ficció de la novel·la 'Els silencis de la Boca de la Mina'. Orlanda, 2008.)

LINKS AMB MÉS INFORMACIÓ SOBRE LA NOVEL·LA
'ELS SILENCIS DE LA BOCA DE LA MINA'

Altres entrevistes amb l'autor:

<http://www.andreusotorra.com/altres/premsa/retalls33.html>

<http://www.andreusotorra.com/altres/premsa/retalls34.html>

Retalls premsa sobre la presentació als mitjans de comunicació:

<http://www.andreusotorra.com/altres/premsa/bocamina1.doc>

Comentaris sobre la novel·la:

<http://www.andreusotorra.com/comentaris.html>

Guia de lectura per a centres educatius:

<http://www.andreusotorra.com/guies/asotorraGUIE22.html>

Sinopsi de la novel·la:

<http://www.andreusotorra.com/pubbocamina.html>

Fragments de la novel·la:

<http://www.andreusotorra.com/guies/inicis/bocamina.html>

Foto ampliada coberta de Howard Davies:

<http://www.andreusotorra.com/llibres/bocamina.jpg>